

Nr 6.

Ankom till riksdagens kansli den 7 april 1922 kl. 10 f. m.

Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av herr Lübecks motion, nr 182, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående befordrande av utvecklingen utav ett väl ordnat och utrustat entreprenadväsen för byggnadsarbeten.

Närvarande: herrar Eriksson i Stockholm, Jeppsson, Ericson i Boxholm, Leffler, Sjögren, Karlström i Lummelunda, Hansén, Johansson i Krogstorp, Svärd och Holmström i Gävle.

Uti en inom andra kammaren väckt motion, nr 182, som för förberedande behandling hänvisats till utskottet, har herr Lübeck hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning huruvida och på vad sätt staten kunde systematiskt stödja och genom sina olika organ befordra utvecklingen inom landet av ett väl ordnat och utrustat entreprenadväsende för byggnadsarbeten.

I fråga om motiveringen för denna hemställan, får utskottet hänvisa till motionen.

Över motionen hava till utskottet utlåtanden avgivits av kungl. järnvägsstyrelsen, kungl. vattenfallsstyrelsen, kungl. byggnadsstyrelsen, arméns kasernbyggnadsnämnd, Sveriges industriförbund samt svenska teknologföreningen; och äro dessa utlåtande jämte de uti teknologföreningens utlåtande åberopade skrivelser och utlåtande härvid fogade som bilagor.

Den fråga, som av motionären uti förevarande motion framförts, är givetvis med hänsyn till den vidsträckt byggnadsverksamhet, som av staten å dess olika verksamhetsområden bedrives, av synnerlig betydelse. *Utskottet.*

Bihang till riksdagens protokoll 1922. 13 saml. 3 avd. 5 häft. (Nr 6).

Med hänsyn härtill måste utskottet giva sin anslutning till motionens grundtanke, såvitt denna kan antagas innebära en sådan önskan, att staten vid sina ur allmän synpunkt synnerligen viktiga samt dyrbara byggnadsföretag måtte begagna sig av ett sådant byggnadssätt, som är att anse som rationellt, icke blott ur någon eller några vissa synpunkter, utan som kan finnas väl ägnat att befrämja de mångfaldiga och olikartade intressen, som det tillkommer staten att tillvarataga, då den utövar sin byggnadsverksamhet.

Från denna utgångspunkt kan utskottet icke annat än dela motionärens uppfattning om betydelsen av att inom landet finnes ett högtstående och utvecklingsdugligt entreprenadsväsende. Det framgår av samtliga av myndigheter i ärendet avgivna utlåtandet, att det i många fall utan jämförelse måste ställa sig gynnsamt för staten att utlämna vissa byggnadsarbeten eller delar därav å entreprenad, och det är klart, att det ur det allmännas synpunkt måste vara i allra högsta grad lyckligt, om i dylika fall staten såsom byggherre har att hålla sig till entreprenörer, vars kvalifikationer äro sådana, att de i motionen berörda ofta förekommande beklagliga resultaten av å entreprenad utförda byggnadsarbeten kunna undvikas. Motionären har emellertid i motionen själv framhållit, att den tillbakagång, som kunnat konstateras beträffande våra entreprenörers ställning, sammanhänger med krigs- och krisårens allmänna ekonomiska osäkerhetstillstånd, och utskottet, som härutinnan är av samma mening som motionären, måste givetvis härav draga den slutsatsen, att vår entreprenörskår med inträdande stabilare förhållanden, åter skall visa sig äga förmåga att återtaga den höga ställning, densamma, enligt vad i ärendet vitsordats, tidigare innehaft.

Motionen utmynnar emellertid i en framställning om åtgärder från statsmakternas sida i syfte att befrämja en sådan utveckling.

Den reella innebörden av motionärens berörda yrkande synes utskottet icke vara fullt klart.

I den mån motionären sålunda skulle avse att åstadkomma ett generellt uttalande från riksdagens sida om önskvärdheten av att i större utsträckning än vad nu är fallet, entreprenadsystemet måtte komma till användning vid de statliga byggnadsarbetena, kan utskottet icke skänka motionen sitt stöd. Den i ärendet förebragta utredningen och särskilt det av kasernbyggnadsnämnden avgivna utlåtandet utvisar, enligt utskottets uppfattning med erforderlig tydlighet, att de byggande myndigheterna icke böra bindas vid något visst system för byggnadsarbetenas utförande, utan äga frihet att använda sig av de för de särskilda fallen bäst avpassade

arbetsformerna. Kasernbyggnadsnämnden har genom sin framställning i ämnet även givit ett starkt stöd för uppfattningen, att en byggnadsverksamhet »under egen regi» under givna förutsättningar kan äga företräde framför entreprenadformen. Utskottet antager emellertid, att de byggande myndigheterna använda sig av det byggnadssätt, som för varje särskilt fall finnes vara det ur ekonomisk synpunkt mest fördelaktiga.

Motionären har i övrigt i motionen icke kunnat lämna några positiva uppslag för befrämjande av det i motionen angivna syftet, och några dylika uppslag hava icke heller givits av de korporationer, som uti till utskottet avgivna utlåtanden tillstyrkt bifall till den av motionären begärda utredningen. I detta hänseende torde särskilt böra anmärkas, att ingen anmärkning blivit framställd emot den statliga reglering av entreprenadarbeten, som innefattas uti kungl. förordningen den 16 januari 1920 i fråga om upphandling och arbeten för statens behov samt försäljning av staten tillhörig lös egendom.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att herr Lübecks motion, nr 182, icke måtte till någon andra kammarens åtgärd föranleda.

Stockholm den 4 april 1922.

På utskottets vägnar:

ERNST ERIKSSON.

Bilaga 1.

Till Riksdagens andra kammarens tredje tillfälliga utskott.

I motion nr 182 vid innevarande års riksdag har herr Sven Lübeck hemställt, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och på vad sätt staten må kunna systematiskt befordra utvecklingen inom landet av ett väl ordnat och utrustat entreprenadväsen för byggnadsarbeten av olika slag.

Anbefalld genom Kungl. Maj:ts remiss den 10 februari 1922 att i ärendet avgiva utlåtande får järnvägsstyrelsen anföra följande i vad avser förslagets inverkan på statens arbeten.

I motiven till berörda hemställan göres i huvudsak gällande, att under de senaste åren en del förhållanden bidragit till att ställa entreprenadväsendet såsom sådant i ogynnsam dager; att särskilt kristidens förhållanden, då den »fixa entreprenadsumman» ofta icke kunnat ifrågakomma, alstrat en viss förbistring beträffande entreprenaduppgörelser, som i sin ordning minskat intresset för byggnadsentreprenader; att ofta nog från statens sida delvis med rätta, men ofta med orätt tagits mera hänsyn till ett skenbart billigt arbete än att uppnå bästa möjliga slutresultat i förtroende samverkan med en verkligt god entreprenör; att den huvudsakliga fördelen med entreprenadsystemet ej är att få den »fixa summan» för entreprenadarbete bestämd, utan främst att omedelbart kunna för ett byggnadsarbete förfoga över en färdig organisation med vana arbetsledare, förmän och specialarbetare samt erforderliga arbetsmaskiner och redskap; att statens växande byggnadsverksamhet i egen regi även föranlett mera anställande av personal och mera inköp av arbetsmateriel, som kunnat begränsats, om entreprenader i större omfattning kommit till användning; att detta statens arbete i egen regi även medfört oreda och oklarhet i arbetsmarknaden och i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare; att ett ordnat entreprenadsystem har en ekonomiskt uppfostrande betydelse, som kan komma även statens administration till gagn samt att ett väl ordnat entreprenadsystem för byggnadsarbeten är en styrka för ett land och för dess allmänna byggnadsverksamhet i längden ekonomiskt fördelaktigt.

Inledningsvis vill järnvägsstyrelsen då framhålla, att vad statens järnvägars arbeten angår åtminstone före kristiden i stort sett så förfarits, att i de fall där så ansetts med statens fördel förenligt och i den utsträckning förhållandena varit sådana, att man haft skäl vänta sig kunna erhålla antagbara anbud entreprenad också kommit till stånd. Sålunda hava i stor utsträckning husbyggnader, arbeten av betong, såsom broar, viadukter och gångtunnlar ävensom järnkonstruktioner och dylika specialarbeten utlämnats på entreprenad, varvid i regeln vad statens järnvägar vidkommer icke framträtt några av de av motionären antydda olägenheter, som skulle kunna anses vara en följd av entreprenadväsendets ringa utveckling inom landet. Vid dessa entreprenadarbeten har man, vad statens järnvägar beträffar, ingalunda alltid godtagit det billigaste anbudet, utan i första

hand bortlämnat arbeten till sådan entreprenör, om vilken man ansett sig icke hava skäl antaga annat än att han skulle hava förmåga på tillfredsställande sätt fullgöra sitt åtagande.

Vidkommande åter mycket omfattande arbeten, som för sitt utförande kräva lång tid såsom t. ex. hela järnvägsföretag, anser styrelsen, att gjorda erfarenheter icke uppmuntra till fortsättande av sådana företags utförande på s. k. generalentreprenad. För denna uppfattning anser sig styrelsen, bl. a. hava stöd i de erfarenheter, som vunnits vid byggandet av en del av statsbanan Järna—Norrköping på generalentreprenad, där en verkställd jämförande utredning utvisade, att arbetena pr enhet ställt sig billigare på den del av banan, som byggdes i egen regi, än på den del, som utfördes på entreprenad. Erfarenheterna vid det utan tvivel mindre lyckade experimentet med generalentreprenad för utförandet av arbetena å dubbelspåret Rönninge—Ström peka otvivelaktigt i samma riktning.

Om sålunda före kristiden specialarbeten av ovan antydda slag i ej ringa utsträckning bortlämnats på entreprenad har av naturliga skäl detta i mindre grad varit fallet under kristiden, då de ytterst osäkra arbetsförhållandena med mycket varierande materialpriser och arbetslöner samt ofta nog med brist på såväl materialier som arbetskrafter till ytterlighet försvårat uppgörelser av ifrågavarande slag på för staten antagbara villkor. Själv säger också motionären, att entreprenadsystemet under krisåren givetvis icke kunnat eller bort tillämpas ifråga om byggnadsarbeten, som sträcka sig över lång tid.

Motionären synes nu vilja tänka sig en systematisk vidare utsträckning av statsarbetenas utförande med anlitan av entreprenörer och äsyftas väl därvid i främsta rummet inskränkningar i vederbörande verks nuvarande handlingsfrihet att välja mellan arbetenas utförande på entreprenad eller i egen regi.

Frånsett att en större bundenhet i detta avseende för statsföretagen än för de enskilda synes, vad affärsverken angår, stå i strid med en numera ofta och allmänt framförd önskan om ökad befogenhet och handlingsfrihet för affärsverken i deras ekonomiska förvaltning, kan styrelsen i själva saken ej annat än ställa sig synnerligen tveksam, huruvida det för landet i sin helhet skulle uppstå övertvägande gagn av en ökad och mer eller mindre obligatorisk tillämpning av entreprenadväsendet för statens arbeten. Den nuvarande fria konkurrensen mellan statens egna byggande organ och olika entreprenörer och dessa senare sines emellan torde icke kunna förnekas hava varit i stort sett till gagn för den statliga byggnadsverksamheten. Med den påtänkta systematiseringen av byggnadsverksamheten i nu ifrågavarande hänseende kan däremot uppenbarligen vara att befara skapandet åtminstone faktiskt av monopol för vissa större entreprenadföretag, som sedan genom ringbildning eller annorledes skulle kunna komma att ställa sig dominerande i arbetsmarknaden. Företagen utom dylik ringbildning skulle också antagligen förr eller senare nödgas ansluta sig till ringbildningen, varigenom minskade möjligheter skulle uppstå för staten att genom fri konkurrens få sina arbeten utförda till rimligt pris. Om de så nyligen efter vittomfattande utredningar för statsföretagen givna regler för anlitan och antagande av entreprenör skulle efterträdas av inskränkande bestämmelser i avseende på statsföretagens nuvarande handlingfrihet på detta område, skulle utan tvivel den

privata företagaren på området förr eller senare kunna komma att profitera av denna statens bundenhet.

I stället för att, såsom motionären åsyftar, billigare och bättre arbeten skulle erhållas, skulle sålunda nyss berörda förhållande kunna komma att verka i rent motsatt riktning. Hava statens byggande verk väl en gång genom tvånget att i allt större utsträckning låta utföra sina arbeten av entreprenörer gjort sig av med sina byggande organ och på så sätt fränhant sig möjligheten att åtminstone i nämnvärd utsträckning bygga i egen regi, kan staten påtagligen komma i ett alltför besvärande beroende av entreprenörerna. På den ekonomiska ledningen av de kraftigare entreprenadföretag, som systematiseringen skulle komma att uppamma, kan staten icke alls eller åtminstone i ej nämnvärd mån utöva någon kontroll. Den sannolika följden torde väl bliva, att under högkonjunktur entreprenadarbeten komme att ställa sig synnerligen dyra för staten och under lågkonjunktur torde — med den nuvarande depressionsperiodens erfarenheter beträffande enskilda företagarnes ofta bristande förutseende och förmåga att konsolidera sina affärer — det utan tvivel vara att förvänta anspråk från dessa större företags sida om statens medverkan till deras upprätthållande och ekonomiska bestånd genom utförande av ofta onödiga för det dåvarande eljest icke påkallade arbeten. Särskilt starkt torde skälet för anordnande av arbeten kunna framföras exempelvis för att entreprenörfirmorna skola kunna få sysselsättning för sin arbetarstam.

Vidkommande den av motionären antydda fördelen av att hos entreprenörerna skulle omedelbart finnas en färdig organisation med vana arbetsledare m. m. torde kunna erinras, att detta i verkligheten blir beroende på rådande olika konjunkturer. Vid riklig tillgång på arbete skulle det även för entreprenörerna komma att saknas i erforderlig omfattning tillgång på lämplig personal och redskap.

Den omständigheten att, såsom redan berörts, den nuvarande svåra depressionstiden i vissa fall nödgat styrelsen att anlita utvägen med statsarbeten under egen regi i stället för såsom eljest måhända vederbort utbudande på entreprenad torde ej särskilt böra beaktas i förevarande fråga, ty givetvis skall styrelsen låta sig angeläget vara att vid inträdande av mera stabila förhållanden i minst lika stor utsträckning som tidigare förfara efter hittills i statsbaneförvaltningen följda grunder för vissa arbetens utförande på entreprenad. Styrelsen, som för sin del vill hävda, att den ej lagt sig till med en arbetsapparelj större än som för dess fortbestående byggnadsbehov torde vara erforderligt, vill dock här såsom sin åsikt uttala, att det givetvis icke kan anses lämpligt om statsmyndighet, som i regel icke har att utföra arbeten, skaffar sig egna byggande organ för utförande av mera tillfälliga arbeten; i sådana fall måste anlitande av entreprenör givetvis vara att föredraga.

Att de anmärkta arbetena under statens egen regi under depressionstiden medfört oklarhet och oreda i arbetsmarknaden i fråga i och för sig kan styrelsen från sin erfarenhet icke vitsorda. Mycken oreda och oklarhet inom denna såväl som andra arbetsmarknader är givetvis att konstatera, men orsakerna härtill ligga nog som bekant vida djupare.

Mot den i motionen gjorda antydning om ekonomiskt uppfostrande betydelse för blivande statsbanetjänstemän av det systematiserade entreprenadsystemet må framhållas, att, även om under föregående tider stundom kunnat i ett eller annat

fall göras erinran mot den ekonomiska uppfostran av dessa tjänstemän, dylik erinran icke numera torde hava något fog för sig, då de ekonomiska synpunkterna efter hand givits en allt starkare betoning.

Styrelsen ställer sig på grund av det anförda synnerligen tveksam, huruvida ett praktiskt nyttigt resultat stode att vinna av en sådan utredning, vadan styrelsen för sin del ej kan finna densamma vara av behovet påkallad.

I behandlingen av detta ärende hava jämväl deltagit överdirektören Virgin, järnvägsfullmäktige Strömberg och friherre Adelswärd, överingenjören Fogelmarck samt t. f. byråchefen Marcus.

Stockholm den 27 februari 1922.

Kungl. Järnvägsstyrelsen.

Axel Granholm.

Per Kjellin.

Bilagå 2.

Till Riksdagens andra kammarens tredje tillfälliga utskott.

Enligt nådig skrivelse av den 10 februari 1922 har vattenfallsstyrelsen anbefallts avlämna utlåtande över inom andra kammaren väckt motion nr 182 om skrivelse till Kungl. Maj:t angående befordrande av utvecklingen utav ett väl ordnat och utrustat entreprenadväsen för byggnadsarbeten. Till åttlydnad härav får styrelsen meddela följande.

Vid sina byggnadsarbeten har styrelsen under de gångna åren i avsevärd utsträckning och med i regel gott resultat låtit på entreprenad utföra stora arbeten. Sålunda hava vid t. ex. Trollhätte kanals ombyggnad under åren 1910—1916 entreprenader använts för utförande av vågbrytare i Väneren, betonggjutningar för slussarna vid Brinkebergskulle och Åkersjö, de huvudsakligaste muddringarna och en del strandskoningar m. m. Vid Södertälje kanals ombyggnad har likaledes grundvattensänkningen för slusstomtens torrläggning utförts på entreprenad. Vid kraftverksanläggningarna ha i allmänhet husbyggnader utförts av entreprenörer. I regel hava avtal om entreprenader träffats i de fall då styrelsen icke själv disponerat för arbetenas rationella bedrivande erforderliga större arbetsmaskiner eller då fråga varit om speciella arbeten och arbetsmetoder, varom tillräcklig erfarenhet saknats hos styrelsens egen arbetsledning. Samma förfaringsätt avser styrelsen att även i framtiden tillämpa, varvid det givetvis är av stor betydelse såväl ur ekonomisk synpunkt som med hänsyn till arbetets goda utförande att sakkunniga och välrustade entreprenadfirmor finnas att tillgå inom landet.

I anslutning till vad ovan anförts finner sig styrelsen sålunda kunna tillstyrka den enligt motionen begärda utredningen.

Stockholm den 24 februari 1922.

F. W. Hansen.

A. Ekvall.

Till Riksdagens andra kammarens tredje tillfälliga utskott.

Genom nådigt beslut den 10 innevarande februari har kungl. byggnadsstyrelsen anbefallts att skyndsamt avgiva och till Eder senast den 25 i samma månad överlämna utlåtande över en av ledamoten av riksdagens andra kammare, civilingenjören Sven Lübeck inom nämnda kammare väckt motion, nr 182, däri hemställas, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning, huruvida och på vad sätt staten må kunna systematiskt stödja och genom sina olika organ befordra utvecklingen inom landet av ett väl ordnat och utrustat entreprenadväsen för byggnadsarbeten av olika slag.

Med anledning härav får byggnadsstyrelsen anföra följande.

Jämlikt nu gällande nådiga förordning av den 16 januari 1920 i fråga om upphandling och arbeten för statens behov samt försäljning av staten tillhörig lös egendom använder sig byggnadsstyrelsen i den till styrelsens förvaltningsområde hörande byggnadsverksamheten nästan uteslutande av entreprenadssystemet. Endast i några få undantagsfall, vilka betingats av särskilda orsaker, har styrelsen utfört byggnadsarbeten i »egen regi».

Enligt byggnadsstyrelsens erfarenhet är entreprenadssystemet det för statsverket ekonomiskt fördelaktigaste och det enda, som under stabila ekonomiska förhållanden kan lämna garanti för att de av riksdagen beviljade byggnadsanslagen icke överskridas.

Emellertid visar erfarenheten även, att detta system, såsom det här tillämpas med stöd av nämnda förordning, är behäftat med vissa brister, vilka verka i riktning att desorganisera såväl den ekonomiska som den tekniska grundvalen för en välordnad byggnadsverksamhet i landet.

På sätt motionären frambållit, måste det betraktas som ett allmänt intresse, särskilt för statsverket såsom landets största byggherre, att stödja utvecklingen av ett sunt entreprenadväsen i landet och genom avhjälpande av dessa brister söka möjliggöra en behövlig större tillgång på ekonomiskt och tekniskt fullgoda entreprenörfirmor, organiserade enligt moderna tids- arbetsbesparande principer och försedda med förstklassig utrustning av arbetsmaskiner och arbetskraft.

En utredning i den av motionären angivna riktningen vore därför, enligt byggnadsstyrelsens mening, synnerligen lämplig, varför byggnadsstyrelsen får hemställa, att utskottet behagade tillstyrka bifall till motionen.

Stockholm den 16 februari 1922.

Carl Möller.

I. Gust. Clason.

Sten Zethelius.

Bilaga 4.

Till Riksdagens andra kammars tredje tillfälliga utskott.

Med anledning av infordrat yttrande angående en av majoren S. Lübeck i andra kammaren väckt motion, nr 182, rörande skrivelse till Kungl. Maj:t, angående befordrande av utvecklingen utav ett väl ordnat och utrustat entreprenadväsen för byggnadsarbeten, får arméns kasernbyggnadsnämnd härmed anföra följande:

Innan nämnden närmare uttalar sig om motionen och dess syftemål, anser sig nämnden böra i korta drag redogöra för dess verksamhet, ävensom för dess uppfattning om entreprenadsystemet och den statliga egna regin jämförda med varandra. Nämnden torde vara den enda statsorganisation, som i större utsträckning grundligt prövat de båda systemen vid arbeten inom husbyggnadsfacket.

Nämnden, som tillsattes år 1907 av Kungl. Maj:t med riksdagens medgivande, har haft till speciellt uppdrag att ombesörja uppförandet av kasernetablissemang för femton infanteriregementen, varjämte nämnden av Kungl. Maj:t anförtrotts att uppföra ett militärsjukhus i Sollefteå och återuppbygga den nerbrunna ammunitionsfabriken å Marieberg m. m.

Med hänsyn till systemen för genomförande av nämndens arbeten kan dess verksamhet uppdelas i tvenne skeden, nämligen:

det första skedet eller tiden 1907—1916, då nämnden utförde sina byggnadsföretag med tillämpning av entreprenadsystemet, och

det andra skedet eller tiden 1917—1922, under vilken tidsrymd nämnden vid dess byggnadsföretag tillämpat systemet med egen arbetsledning.

Nämnden har sålunda under fem år bedrivit dess arbeten under egen regi, dock så att vissa specialarbeten, såsom ledningsarbeten av olika slag, maskinella anläggningar m. m., utförts av entreprenörer. I vissa fall har dock nämnden härvidlag ombesörjt materialanskaffningen.

Kostnaderna för de byggnadsföretag, som blivit nämnden anförtrodda, hava i runt tal stigit till 60 miljoner kronor, vilken summa fördelar sig med cirka 18 miljoner kronor på byggen, som uppförts med anlåtande av entreprenörer och cirka 42 miljoner kronor på byggen, vilka utförts under egen regi. Därvid är dock att märka, att de sistnämnda byggnadsföretagen hava utförts under kristiden, varför de båda delsummorna icke äro direkt jämförliga vid bedömandet av omfattningen utav byggnadsföretagen under respektive skeden.

Kostnaderna för nämndens centralorganisation, vilken för närvarande omfattar kansli och ritkontor samt avdelningar för byggnadskonstruktioner, materialupphandlingar, kostnadsberäkningar och teknisk revision av räkningar, kassaförvaltning och bokföring, värmeteknik, sanitetsteknik och maskinella anordningar samt elektroteknik, uppgå till ungefär 3,3 % av byggnadskostnaderna, dyrtidstillägg inberäknade.

Nämnden kan genom denna organisation, till skillnad från någon annan motsvarande institution inom landet, själv fullständigt uppgöra alla i sammanhang med dess arbeten behövliga tekniska utredningar och ritningar samt utöva ledningen över arbetena å byggnadsplatserna. Denna organisation bliver vid stora byggnadsföretag enligt nämndens mening den mest rationella. Den är

betydligt billigare, mer samarbetande och tidsbesparande än ett system, där konsulterande arkitekter och ingenjörer av olika slag begagnas för de erforderliga tekniska utredningarna och för kontroll vid arbetenas utförande. Detta senare system sammanhör enligt gängse bruk med entreprenadsystemet.

Å varje arbetsplats ledas arbetena av en arbetschef med biträde av behövt antal verkmästare och förmän samt förrådsförvaltare. För dessa funktionärer, ävensom för kassavård och förrådsbokföring, äro av nämnden utfärdade särskilda reglementen. Flertalet av denna personal har numera i åtskilliga år varit anställd i statsverkets tjänst.

Beträffande de ekonomiska resultat, till vilka nämnden kommit under sin verksamhets senare skede, sålunda vid utförande av arbeten under egen regi, får nämnden meddela följande som exempel:

Kasernetablissemang i Eksjö, vilket uppförts under åren 1917—1921 och där byggnadsförhållandena varit relativt gynnsamma, har betingat en merkostnad av cirka 100 % å före kristiden gällande kostnader.

Vid kasernetablissemang i Växjö, som samtidigt uppförts, hava samma merkostnader uppgått till i runt tal 130 % och vid etablissemang i Strängnäs, vars byggnadstid infallit under åren 1917—1922 och där arbetareförhållandena varit synnerligen besvärliga, till 150 %. Dessa resultat, uppnådda under kristidens svåraste skede, äro, som synes, gynnsamma.

Vid militärsjukhuset i Sollefteå, uppfört under tiden maj 1920—september 1921, har den egna regin inbesparat åt statsverket minst 100,000 kronor vid en byggnadskostnad av cirka 620,000 kronor. De före arbetenas påbörjande inkomna anbudena å byggnadsarbetet hava givit möjlighet till denna jämförelse. Anbudena voro för höga och kunde icke antagas, varför arbetet lämnades åt nämnden att utföra under egen regi.

Kostnaderna för återuppbyggandet av ammunitionsfabriken m. m. å Marieberg, vilket skett huvudsakligen under år 1921, komma att ganska väsentligt understiga de 834,000 kronor, som för ändamålet beviljats, det oaktat att detta belopp av annan myndighet beräknats för arbetena före de våldsamma stegringarna av arbetspriserna hösten 1920.

Nämndens verksamhet under egen regi synes hava av statsmakterna omfattats med förtroende. Ett uttryck härför är, att regeringen uti 1920 års statsverksproposition, liksom ock samma års riksdag, förutsatte, att de stora bostadsbyggena för de affärsdrivande verkens personal skulle under vissa förhållanden överlämnas åt nämnden att uppföra. Att detta icke realiserats torde bero ej blott på motstånd från respektive verks sida utan även därpå, att programmet för dessa byggnadsföretag sedermera i hög grad reducerats.

Nämndens allmänna uppfattning om de båda systemen för byggnadsarbetenas bedrivande är den, att ganska betydande olägenheter medfölja entreprenadsystemet, *då det gäller så stora, över så relativt lång tid sig sträckande byggnadsföretag*, som de vilka omhänderhafts av nämnden, under det att systemet med egen regi visat sig vara fördelaktigt med hänsyn till såväl arbetenas kvalitet som kostnaderna. Det senare systemet har varit en väsentligt smidigare form för arbetenas genomförande.

Den egna regins fördelar äro enligt nämndens mening följande:

Systemet i fråga innebär en centralisering hos vederbörande myndighet av

materialupphandlingen för byggnadsföretagen i motsats till den vid entreprenadssystemet rådande decentralisationen, då upphandlingen av materialier lämnas till de olika entreprenörerna. Då man betänker, att materialkostnaderna vid ett husbyggnadsföretag uppgå till mellan hälften och två tredjedelar av byggnadskostnaderna och samtidigt beaktar, att statsverket årligen bedriver byggnadsarbeten för ett flertal miljoner kronor, inser man med lätthet, att det härvidlag gäller betydande belopp. Genom den direkta centralupphandlingen av byggnadsmaterialier tillgodogör sig statsverket den fördel, detsamma äger att kunna göra inköpen per extra kontant till lägsta möjliga priser och med betydliga rabatter, desto större ju flera och mer omfattande företag, som samlas hos ett statsorgan. Leverantörerna sälja billigare åt staten än åt entreprenörerna. De behöva icke pålägga riskprocent utan kunna göra fullt riskfria affärer. Det synes nämnden oriktigt, att en ofta nog undermålig entreprenör skall utgöra en mellanhand mellan statsverket och leverantörerna av byggnadsmaterialier, vilket förhållande ävenledes tidigare påtalats i riksdagen.

Den egna regin torde borga för, att arbetena bliva utförda med fullgoda materialier och under användande av de rätta arbetsmetoderna och de tekniskt riktiga principerna. En entreprenör torde ofta nog icke ha så genomgripande intressen härutinnan. Teoretiskt sett är hans intresse det att utföra arbetena på billigaste sätt inom gränsen för ett nödortfikt godkännande.

Vid egen regi bortfaller kontrollantpersonalen av såväl högre som lägre grad. Statsverkets egen arbetsledning motsvarar i stort sett entreprenörens administrationsstab. Vid entreprenadssystem måste det till viss omfattning finnas dubbel administration och arbetsledning, statsverkets och entreprenörens, jämväl med avseende på kassavård och bokföring. Då statsverket måste i realiteten betala bådadera, måste den egna regin innebära en väsentlig besparing i administrationskostnaderna. Entreprenadssystemet med ty åtföljande kontrollpersonal är ett tungt arbetande system och medgiver icke alltid lugna och för arbetenas jämna fortskridande lämpliga förhållanden. *En* enhetlig ledning är utan tvekan att föredraga.

Vid egen regi inbesparar statsverket den nettovinst, entreprenörerna beräkna å arbetena. Under normala förhållanden, och i ännu högre grad under högkonjunktur, upptages vinsten å arbetena ganska högt. Under den nuvarande depressionsperioden, då en formlig hets driver entreprenörerna att pressa priserna i yttersta grad för att åtkomma arbeten i avsikt att hålla sina företag flytande, kan statsverket i vissa fall vinna ekonomiska fördelar genom entreprenadförfarandet, dock endast på respektive entreprenörers bekostnad, under det att statsverket å andra sidan icke kan komma i åtnjutande av någon vinst på fallande priser.

Om ett byggnadsföretag bedrives under egen regi, kunna arbetena successivt igångsättas och föras framåt allt efter som utredningar och ritningar fullbordas.

Förändringar med avseende på de ursprungligen fastställda byggnadsprogrammen, betingade av olika orsaker, ävensom realiserande av nya uppslag till mera praktiska anordningar än som från början planerats, materialförändringar och dylikt, kunna lättare genomföras vid egen direkt arbetsledning. Vid entreprenadssystem åstadkomma oftast dessa ändringar väsentliga besvärligheter, tids-

utdräkt och onödiga merkostnader, med vilka entreprenörerna ofta räkna till egen fördel.

De erfarenheter, som en statsinstitution vinner och kontinuerligt samlar genom arbetenas utförande under egen regi, ge på ett helt annat och betydligt säkrare sätt än vid entreprenadsystem vid handen, huru arbetena, konstruktionserna och valet av material skola genomföras, för att bästa möjliga ekonomiska resultat skall ernås. En fond av verklig sakkunskap samlas hos den byggande myndigheten genom erfarenheter i första hand.

Då arbetena utföras under egen regi tvingas myndigheten att på ett helt annat sätt följa och studera arbetena och har helt andra möjligheter än vid entreprenadsystem att tillvarata alla tillfällen att förbilliga arbetena beträffande val av material och konstruktion.

Genom den egna regin fostrar och tillvaratager statsverket en kvalificerad befälskår av pålitligt och kunnigt folk. Detta torde ge landets arkitekt- och ingenjörskårer ett kraftigt handtag. Jämväl för arbetarna torde den egna regin vara till fördel. Arbetarna hava utan tvivel en känsla av trygghet med statsverket som direkt arbetsgivare, vilket torde i sin mån inverka därtill, att eventuella konfliktfrågor lättare lösas. Från arbetarnas sida torde det dessutom vara att föredraga, att statsverket direkt driver arbetena, särskilt vid stora byggnadsföretag, där man eljest plägar anställa ett flertal entreprenörer, vilkas arbeten omfatta skilda, på varandra följande delar av det hela — det numera omtyckta systemet med s. k. delade entreprenader — var och en med egen arbetsledning och nyanställning av arbetare, varav följer en stor omsättning i arbetarestammen.

Sedan nämnden lämnat denna redogörelse för dess verksamhet och uppfattning rörande den egna regin i jämförelse med entreprenadsystemet, vilken redogörelse nämnden ansett vara av vikt för ett mera allsidigt bedömande av föreliggande spörsmål, får nämnden övergå till att närmare uttala sig om föreliggande motion.

Under kristidens senare skede har den industri, entreprenörerna representera, från att under högkonjunkturperioden därförut hava arbetat under särdeles gynnsamma förhållanden inom den enskilda byggnadsverksamheten, därvid fixa entreprenadsummor mestadels icke torde hava avtalats, lidit av depressionens tryck genom den väsentligt reducerade verksamheten inom byggnadsfacket. Dessa svårigheter torde hava ökat därigenom, att statsverket i helt annan utsträckning än före kristiden utfört dessa arbeten under egen regi. Detta tryck har direkt drabbat entreprenörerna själva och i viss mån deras befälspersonal. Däremot har det för arbetarna ur synpunkten ur arbetstillgång varit likgiltigt, om entreprenörer eller statsverket själv varit deras arbetsgivare, då arbetarna engageras för varje arbete för sig och i allmänhet icke äro mera fast bundna vid entreprenörföretagen. Det speciella tryck, statsverket i detta fall utövat, har i själva verket resulterat endast uti en minskad mellanhandsvinst.

Att entreprenörerna med hänsyn till sin numera reducerade verksamhet söka finna nya och återvinna förlorade arbetsfält, synes nämnden förklarligt nog. Bakom den föreliggande motionen synes ligga en strävan i denna riktning, och skulle den begärda utredningen fullföljas enligt de riktlinjer, vilka av motionären framföras, kan ifrågasättas om icke resultatet skulle bli ett förslag, att

all statens byggnadsverksamhet skulle göras till monopol för entreprenörerna, enkannerligen de större.

Euligt nämndens mening kan genomförandet av ett definitivt beslut i denna riktning icke vara för statsverket ekonomiskt fördelaktigt och har detsamma i övrigt konsekvenser, vilka icke kunna anses vara tillfredsställande. Synpunkterna härvidlag får nämnden i det följande framföra.

Entreprenörföretagen torde i stort sett kunna uppdelas i tvenne kategorier, nämligen dels sådana företag, vilkas ekonomiska grundval är betryggande och vilka hava en sådan omfattning och verksamhet, att de kunna hålla sig med en i tekniskt avseende fullgod personal, och dels sådana företag, vilka sakna ekonomiskt underlag eller endast äga ett svagt sådant och vilkas personal icke besitter den nödiga tekniska sakkunskapen för att på ett betryggande sätt lösa av en byggherre lämnade uppgifter.

De entreprenörer, vilka representera den senare kategorin äro att anse som en fara för byggnadsteknisk verksamhet och för de personer, som lämna dem stöd i egenskap av förläggare eller borgensmän. Ett huvudfel i landets entreprenörverksamhet är utan tvivel den omständigheten, att det finnes ett så relativt stort antal dylika entreprenörer, särskilt inom husbyggnadsfacket. Att finna någon utväg att i möjligaste mån reducera antalet av dessa entreprenörer eller deras verksamhetsfält, förutsätter nämnden tillhöra de av motionären förväntade åtgärderna för utveckling av ett väl ordnat och utrustat entreprenadsystem. Denna kategori entreprenörer torde vid bedömandet av entreprenörverksamheten i detta sammanhang böra bortelimineras, vilket för visso även är motionärens mening.

Det bör måhända tilläggas, att det väl knappast kan råda mer än en mening därom, att dessa entreprenörer äro en överflödig, om icke rent av skadlig mellanhand mellan statsverket som byggherre och arbetarna. Mellan den egna regin och dessa entreprenörer finnes det enligt nämndens mening endast ett val, även för det fall att de skulle erbjuda sina tjänster till underpris.

Genom entreprenadförfarandet fränsäger sig statsverket inflytande på en icke obetydlig del av dess ekonomiska verksamhet. En entreprenad inom byggnadsfacket omfattar i stora drag,

materialanskaffningen för byggnadsföretaget i fråga,

anställande och betalning av för ifrågavarande arbeten erforderlig personal av olika slag samt arbetenas genomförande och

byggnadsföretagets administration, inklusive arbetsledning på arbetsplatsen.

Nämnden har redan i det föregående uttalat sig angående förhållandena beträffande materialanskaffningen vid de avhandlade tvenne systemen och vill därutöver understryka, att statsverket genom entreprenadförfarandet fränsagt sig allt ekonomiskt inflytande på materialinköpen och helt och hållet lämnat dessa i händerna på entreprenörerna, vilka på intet sätt äro bundna av de statliga föreskrifterna för upphandlingar, utan ha sina fria val i alla förekommande fall. Till främmande organ lämnar statsverket sålunda att företaga omfattande upphandlingar för statsverkets räkning, för vilka statsverkets egna institutioner skulle vara bundna genom ganska stränga föreskrifter till leverantörernas skydd. Den tredje partens, leverantörernas ställning är i dessa fall väsentligt olika. Att dessa föredraga den statliga ledningen måste vara otvivelaktigt, vilket nämnden jäm-

väl haft tillfälle konstatera. På den verkställda materialanskaffningen debitera entreprenörerna statsverket utöver de direkta inköpskostnaderna en på inköpen beräknad vinst. Statsverket har sålunda, förutom det att detsamma icke utnyttjar sina speciella möjligheter att ernå billiga inköpspriser, skaffat sig en ytterligare mellanhand.

I stort sett torde det med hänsyn till de direkta utläggerna till arbetarna komma på ett ut, om statsverket självt eller en solid entreprenör anställer och betalar arbetarna. Inom husbyggnadsfacket regleras arbetslönerna i allt väsentligt genom fastställda allmänt gällande ackords- och arbetspriser. Inom väg- och vattenbyggnadsfacket torde arbetarna i statstjänst icke uppbära högre betalning än i motsvarande enskild anställning. Det torde i alla händelser icke kunna påvisas, att entreprenadsystemet beträffande de direkta arbetskostnaderna numera för statsverket innebär någon ekonomisk fördel, snarare betyder det en merutgift, då entreprenörerna ävenledes måste beräkna vinst på arbetslönerna. Vad nämndens byggnadsföretag vidkommer, hava arbetarna vid dessa i flera fall åtnöjt sig med lägre betalning än under motsvarande förhållanden hos entreprenörer.

Rörande slutligen frågan om administrationen m. m. är det på intet sätt bevisat, att arbeten under direkt statlig ledning bliva dyrare i annan mån än den, som föranledes av den utvidgade kontroll å penningmedel och material m. m., som givetvis måste förekomma vid arbeten under statens egen regi. Till gengäld lämnar denna kontroll värdefullt statistiskt material. Merkostnaderna härvidlag torde dock mer än väl uppvägas därigenom, att vid egen regi den av statsverket mot entreprenörerna utövade kontrollverksamheten bortfaller. Fullt ut lika kvalificerat arbetsbefäl kan erhållas för statstjänsten som för enskild tjänst. Ekonomiseringen torde icke utan vidare kunna sägas varit bättre vid byggnadsföretag, där entreprenadsystemet tillämpats, än där direkt statlig drift förekommit. Den ambition och den plikttrohet, som är utmärkande för de svenska statstjänstemännen, göra sig utan tvivel i lika hög grad gällande vid statens byggnadsarbeten som inom andra områden av statsförvaltningen, och är en sporre till sparsamhet, som i många fall kan sättas lika så högt som det på ekonomisk väg framkallade intresset hos de inom entreprenörverksamheten anställda arbetsledarna.

Att statsverket bygger dyrare, torde numera kunna betecknas som ett slagord. Nu för tiden måste de lägre byggnadskostnaderna under i övrigt likartade förhållanden motsvara en kvalitativ försämring.

Sin enda oomtvistliga fördel vinner entreprenadsystemet gent emot den egna regin för de fall, då en fixerad och orubblig entreprenadsumma, lägre än de kalkylerade utgifterna för byggnadsföretaget ifråga, utfört under egen regi, är överenskommen, och tillräckliga ekonomiska garantier lämnats, att vederbörande entreprenör kan för denna betalning slutföra ett ur alla synpunkter fullgott arbete av fastställd omfattning. Redan för det fall att en paragraf om skiljedom inrymmts uti kontraktet, har säkerheten härvidlag rubbats avsevärt.

Det i motionen omtalade systemet »självkostnad med vissa tillägg och premiebetalningsmetoder» synes nämnden icke vara sådant, att det kan vinna tillämpning inom statens byggnadsverksamhet. En väsentlig svårighet vid detta entreprenadsystem torde vara, att bland likaberättigade entreprenörer utvälja den som för varje gång skall tilldelas ett arbete. Att utfärda föreskrifter för dylika

val torde vålla oöverbinnerliga svårigheter. I varje fall skulle det nog städse finnas rum för åtskilliga tänkbara spel bakom kulisserna. Vid jämförelse med ett dylikt system torde det under alla förhållanden vara vida lämpligare, att statsverket skaffar sig i sina institutioner inom de olika områdena, såsom järnvägsbyggnad, vattenkraftsbyggnad, husbyggnad m. m., lämpliga företagare, vilka delvis redan finnas och vilka efter tekniskt och ekonomiskt riktiga principer och med de rätta männen till ledare kunna genomföra arbetena.

Undantagsfall kunna visserligen tänkas, såsom vid sådana förhållanden, att en viss entreprenadfirma genom specialutbildat folk, speciell attiralj eller andra särskilda omständigheter kan vara mer lämpad för ett visst arbetsföretag än statens egen arbetsledning.

Nämnden kan dessutom icke underlåta att påpeka detta nya entreprenadsystems utpräglade brist på smidighet. Systemet medför en väsentlig utvidgad kontroll. Statsverket har icke endast att kontrollera arbetenas utförande, utan har jämväl att i detalj följa inköpen och i vissa fall arbetsprisens fixerande m. m., för att tillse, att statsverkets intressen i allt tillgodoses. Tvisteämnen i massa komma tvivelsutan att uppstå.

Motionärens kritik av myndigheternas val av entreprenörer är otvivelaktigt riktig. Enhetlighet i uppfattningarna härvidlag fattas och principiellt samarbete saknas. Ett samarbete vore givetvis till fördel särskilt beträffande den mångfald myndigheter, som hava att avgöra entreprenadfrågor inom husbyggnadsfacket.

I valet mellan olika entreprenörer för byggnadsföretag måste de ekonomiska förhållandena i första hand vara utslagsgivande. Emellertid bör en entreprenadsumma icke utan påvisbara fullgoda skäl godtagas, som är väsentligt lägre än de efter riktiga grunder tillförlitligt beräknade nettokostnaderna. Därjämte måste hänsyn tagas till entreprenörernas olika lämplighet för ifrågavarande arbeten och just i denna punkt bör ett samarbete mellan de olika myndigheterna vara av det allra största värde. Som förhållandena nu äro, har det hänt, att en entreprenör, som hos *en* statsinstitution entledigats från sin verksamhet såsom varande helt och hållet oduglig för densamma, mottagits av *en annan* myndighet med öppna armar.

I de allra flesta fall äro entreprenörerna av den enklare kategorin de lägst bjudande, åtminstone då det gäller entreprenader inom husbyggnadsfacket. Tyvärr är det ofta så, att de statsmyndigheter, för vilka entreprenadsystemet är formen för byggnadsverksamhet, falla för frestelsen att antaga låga anbud utan fordran på anbudsgivarens tekniska vederhäftighet. Inom husbyggnadsområdet verka ett flertal myndigheter, för vilka denna verksamhet ligger helt och hållet utanför deras egentliga funktion, och det må icke förtänkas dem allt för mycket, att de vilja prestera låga byggnadskostnader. Dessa förhållanden göra, att entreprenadsystemet blir osunt. Den nya entreprenadförordningen lämnar, såsom motionären också erinrat, myndigheterna relativt fritt val vid antagande av entreprenörer. Under det första skedet av nämndens verksamhet, under vilket den äldre förordningen var gällande, hava nämndens arbeten markerats genom våldsamma förluster för nära nog samtliga dess byggnadsentreprenörer.

Om efter ett entreprenadutbud de undermåliga entreprenörerna elimineras, återstå en samling entreprenörer av fullgod klass, av vilka det, teoretiskt sett, bör vara fritt att taga den lägsta. För en statsinstitution med möjlighet att

utföra arbeten under egen regi träder emellertid ånyo de ekonomiska synpunkterna i förgrunden. Entreprenörerna av den bättre kategorien hava sin starka, men också tyngande ekonomiska rygg att dragas med; deras driftskapital fordrar förräntning och väsentlig vinst å verksamheten. Under normala förhållanden torde det föreligga de allra största möjligheter för att vederbörande myndigheter, vilka disponera räntefritt driftkapital och av vilka direkta vinster icke fordras, skola kunna bygga billigare än en entreprenör av den solidare kategorin.

Staten är utan tvivel landets största byggherre och statliga byggnadsarbeten pågå kontinuerligt. Enligt nämndens mening bör statsverket utnyttja denna sin egenskap för att nedbringa omkostnaderna för arbetena i möjligaste mån, och detta synes nämnden böra ske därigenom att staten, åtminstone beträffande alla dess stora byggnadsföretag och sådana arbeten, där alla en entreprenörs risker icke kunna tydligt angivas, varigenom en entreprenör tvingas att beräkna en utvidgad säkerhetsmarginal, utför arbetena under egen regi. Det synes nämnden icke kunna råda någon tvekan därom, att icke en enskild person eller sammanslutning med motsvarande byggnadsverksamhet som statsverket skulle skaffa sig en egen byggnadsledning och själv taga de ekonomiska vinsterna av dess verksamhet. Så sker jämväl i landets större kommuner, vilka inrättat särskilda byggnadskontor eller byggnadsavdelningar för arbeten under egen regi.

Att entreprenörerna härigenom berövas eller hindras att återvinna ett ganska stort verksamhetsfält synes nämnden icke böra förorsaka betänkligheter, emedan det icke föreligger några särskilda skäl att speciellt stödja denna del av mellanhänder genom statliga ekonomiska uppoffringar. Entreprenörerna böra kunna finna full verksamhet hos kommuner och enskilda byggherrar och vid de statliga arbeten, som kunna vara särskilt lämpade för deras verksamhet.

Det synes nämnden, att en jämförelse mellan förhållandena i Sverige och vissa främmande länder icke kan vara normgivande. De statliga byggnadsarbetena inom olika områden uti vårt land äro ännu icke och torde ej heller inom ganska avlägsen framtid bliva av så stor omfattning, att den statliga egna regin bliver för statsinstitutionerna betungande, tvärtom torde dessa arbeten vara av ganska lämplig omfattning för att möjliggöra en rationell egen drift. Motsvarande förhållanden äro i de stora länderna givetvis helt annorlunda. Våra arbetareförhållanden inom byggnadsfacket med sina fasta organisationer och sina noggrant fixerade prislägen torde också i mångt och mycket skilja sig från de utländska, vilket i sin mån bidrager till att göra mellanhänderna mellan statsverket och arbetarna obehövlige. För övrigt har det just nu i vårt land inträffat ett slags brytningstid beträffande dessa förhållanden. Entreprenörverksamheten har gått neråt, under det att verksamheten i egen regi på området nått en rätt kraftig utveckling. Valet mellan de båda systemen synes nämnden böra göras utan mönster av utländska förhållanden på det för statsverket mest ekonomiska sätt.

Det torde i allmänhet vid långtidsarbeten vara uteslutet, att alla de på byggnadskostnaderna inverkan tekniska och ekonomiska förutsättningarna äro på förhand fullt klara. Även vid vissa speciella korttidsarbeten, såsom exempelvis vid återuppbyggnad av den brunna Mariebergfabriken, torde förhållandena vara enahanda. Om fordringarna på en fixerad entreprenadsumma bibehållas, varförutom all entreprenadverksamhet i tävlan med statens egen arbetsledning synes nämnden vara utesluten, skulle sålunda i enlighet med motionärens me

ning förutsättningarna för en sund entreprenadverksamhet ständigt saknas vid förberörda slag av arbeten. Nämndens mening är härmed överensstämmande och synes entreprenadskedet i nämndens verksamhet lämna tydliga bevis härför genom entreprenörernas våldsamma förluster.

Det synes nämnden icke vara förkastligt, att de statsanställdas antal ökas, för det fall att denna ökning överensstämmer med en ekonomisk statsförvaltning. Utvecklingen torde i övrigt visa hän mot en ökad statlig drift. I detta fall hör detta icke samman med socialiseringsspörsmål utan med den säkerligen av alla partier gillade strävan att undvika överflödiga mellanhänder. Att slopa statens egen personal och realisera anskaffad materiell för att gynna entreprenörverksamheten förefaller att vara en väl så reaktionär och orimlig åtgärd, helst som den icke torde kunna motiveras med minskade statsutgifter. I motsats till motionären anser nämnden, att statsverket bör genom egna färdiga organisationer inom olika områden av dess byggnadsverksamhet med vana arbetsledare ha allt ordnat för bedrivande av det huvudsakligaste av dess i stort sett kontinuerliga byggnadsverksamhet. Den samlade erfarenheten hos dessa organisationer, vilka böra sträva att hålla sig på höjden av duglighet, måste vara av vida större värde för statsverket än den som samlas hos ett antal entreprenörer, vilka torde av konkurrenshänsyn o. d. hemlighålla vunna praktiska och ekonomiska erfarenheter. De vid den egna regin samlade erfarenheterna kunna utnyttjas under utredningsstadiet för nya byggnadsföretag för att åstadkomma en i detalj ekonomisk planläggning av arbetsföretagen.

Den monopolställning, som särskilt de ledande entreprenörföretagen skulle erhålla genom en inskränkning av statens egen byggnadsverksamhet till förmån för de mera kvalificerade entreprenörerna, väcker även andra betänkligheter. Huru kartellbildningar i prisstegrande syfte och åtgärder från äldre företags sida att kväva nya företag skola förebyggas, blir nog en ganska svårlöst fråga.

Den i motionen påtalade oredan inom arbetsmarknaden och i förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare, vartill den egna statliga regin skulle föranleda, synes nämnden icke vara värt alltför stort beaktande. Oredan inom arbetsmarknaden har större och djupare rötter. Dessa äro att söka uti dessa företagares hela organisation, vilken knappast torde kunna mäta sig med arbetarnas välorganiserade sammanslutningar. Går man något närmare in på denna sak och närmast beaktar förhållandena inom väg- och vattenbyggnadsfacket, inom vilket statsverket under den senaste tiden huvudsakligen arbetat under egen regi, torde man finna att på detta område någon oreda knappast uppkommit genom de statliga arbetena. Avlöningar och arbetsförhållanden torde inom detta fack icke kunna utsättas för någon berättigad kritik. Enligt de uppgifter, som lämnats nämnden, hava lönerna anpassats synnerligen väl efter det allmänna prislägets fluktuationer, utan att några arbetsinställelser av betydighet ändock förekommit.

På husbyggnadsområdet har statsverket tillämpat egen arbetsledning i stort sett endast vid de arbeten, som utföras genom nämndens försorg. Dessa arbeten utgöra endast en mindre del av statens byggnadsverksamhet inom detta fack. Nämnden har haft ringa eller, snart sagt, intet inflytande på prisbildningen, utau huvudsakligen tillämpat de priser, varom de enskilda arbetsgivarna träffat avtal med arbetarnas organisationer, i vissa fall dock med några reduktioner.

tioner. Samförståndet mellan nämnden och arbetarnas organisationer har i det stora hela varit gott. Hade statsverket jämväl inom detta område ägnat sig mera åt egen arbetsledning än vad som skett, hade statsverket haft betydande arbeten i egen hand och är det icke uteslutet, att statsverket kunnat, åtminstone partiellt, kraftigt ingripa, där så erfordrats. Ett talande exempel hava de orimliga arbetsförhållandena i Strängnäs varit, där nämnden uppfört ett kasern-etablissemang under egen regi samtidigt som medicinalstyrelsen uppfört det stora hospitalet invid staden genom anlåtande av entreprenadsystem. Hospitalsbygget igångsattes först. Entreprenören vid hospitalet har fastställt arbetspriserna tillsammans med stadens byggmästare, väsentligt högre än i någon annan likställd landsortsstad inom landet. Dessa priser har nämnden måst betala vid kasernbygget, om än i ett och annat fall med någon reduktion. Slutligen har statsverket efter skiljedom måst betala entreprenörens merkostnader. Det förefaller nämnden att det varit mest rationellt, att statsverket låtit uppföra de båda byggnadsföretagen under en enhetlig regi, varigenom betydande utgifter med säkerhet besparats statsverket.

Vad i motionen uttalas om entreprenadverksamhetens ekonomiskt, tekniskt och administrativt fostrande betydelse torde med samma berättigande kunna sägas beträffande statsverkets egen arbetsledning. Ett tillbakasättande av den egna regin härvidlag synes vara ett hårt och otacksamt slag mot alla dem, som i många år sysslat med de statliga arbetena. För ingenjörers anställningsförhållanden, liksom ock för arbetarnas vidkommande synes den statliga driften vara att föredraga, helst om samarbetet mellan statens byggande myndigheter bleve mer intensivt än det nu är.

Nämnden vill änyo påpeka, att vad densamma härövan anført har sin största tillämpning beträffande sådana arbeten, vilka sträcka sig över en relativt lång tid eller vilka äro av en så speciell natur, att deras betingelser äro särdeles ovissa. För arbeten, vilka omfatta en relativt kort tid, ävensom arbeten, vilka fordra en specialisering, kan entreprenadsystemet under vissa förhållanden erbjuda åtskilliga fördelar. För arbeten å mindre centralt belägna orter kan det jämväl vara förhållandet, att en entreprenör på orten är bättre rustad för arbetena än den statliga regin. Att sålunda helt och hållet utestänga entreprenörverksamheten vid de statliga arbetena synes nämnden icke vara tillrådligt. Tanken att en viss tävlan mellan de olika systemen kan verka eggande till större ansträngningar att nå bästa möjliga ekonomiska resultat anser sig nämnden icke heller böra avvisa, utan måste en dylik tävlan anses vara till fördel.

För den enskilda byggherren, liksom ock för kommuner, vilka icke driva kontinuerlig byggnadsverksamhet, är det otvivelaktigt en fördel, att samhället äger ett väl ordnat och rustat entreprenadväsen, som står omedelbart till förfogande för utförandet av byggnadsföretag. Vad statsverket kan göra i motionens syfte härutinnan är säkerligen berättigat.

Ett befrämjande av entreprenörverksamheten bör enligt nämndens mening icke ske genom ekonomiska uppoffringar från statsverkets sida, utan endast genom goda regler för entreprenadförfarandets rätta användning vid statens byggnadsföretag vid de fall, då den egna regin icke bör ifrågakomma. Motionen innehåller emellertid inga anmärkningar mot de redan utfärdade föreskrifterna härutinnan, ej heller några nya uppslag i frågan, vilka kunna läggas till grund

för den ifrågasatta utredningen. Den begärda utredningen synes nämnden sålunda icke vara tillräckligt motiverad.

Emellertid är nämnden övertygad, att åtskilliga av de statsmyndigheter, från vilka utskottet inhämtat yttrande i denna fråga, särskilt de, för vilka systemet med utförande av arbeten under egen regi är främmande, ävensom andra i ärendet hörda, hysa andra åsikter än de, nämnden härövan anfört. Det kan sålunda möjligen föreligga skäl för, att denna fråga vinner en grundlig utredning av sakkunniga; dock får nämnden framhålla, att, därest denna utredning skall göras uttömmande, densamma säkerligen blir ganska omfattande.

Stockholm den 24 mars 1922.

För Arméns Kasernbyggnadsnämnd:

Mauritz Sahlin.

Carl Cederblad.

Bilaga 5.

Till andra kammarens tredje tillfälliga utskott.

Sedan andra kammarens tredje tillfälliga utskott till Sveriges industriförbund i och för yttrande remitterat en av herr Lübeck i kammaren väckt motion, nr 182, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående befordrande av utvecklingen utav ett väl ordnat och utrustat entreprenadväsen för byggnadsarbeten, har Sveriges industriförbund äran anföra följande.

Motionären har till en början framhållit, hurusom det vid byggnadsarbeten rätt allmänt använda entreprenadväsendet under kristiden icke vunnit tillämpning i samma utsträckning som tidigare. Framför allt i fråga om sådana arbeten, som sträckt sig över en längre tidsperiod, har på grund av svårigheten att bestämma en fix anbudssumma systemet varken bort eller kunnat tillämpas. Enskilda byggherrar hava i stället vanligen använt sig av systemet självkostnad med visst tillägg och stundom kombinerat detta system med olika premiebetalningsmetoder. Staten däremot har allt mer övergått att utföra sina byggnadsarbeten i egen regi samt i allt större omfattning försett sig med härför erforderlig administrativ och materiell utrustning. Slutligen har den av depressionen föranledda inskränkningen av större byggnadsföretag jämte den av valutaförhållandena framkallade konkurrensen från utländska entreprenadföretags sida avsevärt minskat anlitandet av vår inhemska entreprenörskår.

Motionären anser emellertid av omständigheter, för vilka i motionen ingående redogöres, det vara ett verkligt statsintresse, att landet äger ett på vederhäftig och solid teknisk och ekonomisk grundval vilande entreprenadväsende och har för den skull ansett sig böra hemställa, att genom statsmakternas försorg en utredning verkställes, huruvida och på vad sätt staten må kunna systematiskt stödja och genom sina olika organ befordra utvecklingen inom landet av ett dylikt entreprenadväsende.

Det enligt förbundets mening bästa och kraftigaste medlet för staten att

lämna entreprenadverksamheten ett välbehövt stöd är, att staten i betydligt större utsträckning än vad hittills varit fallet utlämnar sina egna byggnadsarbeten på entreprenad. Visserligen förekomma även statsarbeten, vilka till sin omfattning och natur äro sådana, att de icke lämpa sig för entreprenadavtal. Hit torde framför allt höra en öfvervägande del av statens järnvägars banbyggnadsarbeten. Likväl kvarstår ett mycket stort område, inom vilket staten själv såsom regel utövar byggnadsverksamhet, ehuru arbetena äro av karaktär, att de lämpligen och säkerligen med synnerligen gott resultat skulle kunna utlämnas åt enskild entreprenörsverksamhet. Då staten, som bekant, är den största byggherren inom landet, skulle — därest så skedde — verksamhetsområdet för entreprenörerna avsevärt utökas och en välbehövt utjämning i arbetstillgången under växlande konjunkturer erhållas. Även för staten skulle det säkerligen medförda direkta ekonomiska och andra fördelar att i största möjliga omfattning inskränka sin byggnadsverksamhet i egen regi. Det torde sålunda icke kunna förnekas, att entreprenadverksamheten till själva sin natur är sådan, att entreprenören blir nödsakad utföra sitt arbete på ett såväl statligt som annan privat byggnadsverksamhet ekonomiskt överlägset sätt. Entreprenadavtalet framkommer ju först efter tävlan mellan ett flertal anbudsgivare, och entreprenören måste, för att om möjligt få sitt anbud godtaget, söka utfinna alla tänkbara medel för ett ändamålsenligt och ekonomiskt byggnadssätt. Enligt förbundets mening är entreprenadavtalet därför en den kraftigaste tänkbara sporre för tillvaratagandet av rationella ekonomiska intressen. Härtill kommer, att entreprenören och hans medhjälpare med hänsyn till mångfalden av och den olika karaktären hos de byggnadsuppdrag, som av dem utföras, måste förutsättas erhålla en mera allsidig och ingående erfarenhet än den personal, som endast är sysselsatt med statsarbeten. Särskilt gäller detta på vissa specialområden såsom vid utförandet av betongarbeten och dylikt. En bekräftelse på entreprenadssystemets ekonomiska överlägsenhet torde man kunna finna i det förhållandet, att detta system utomlands, exempelvis i Förenta staterna, England, Tyskland och Danmark, successivt utvecklats sig att bli det i nuvarande stund praktiskt taget allenarådande. Man måste vara berättigad antaga, att en dylik utveckling icke ägt rum utan vunna erfarenheter om entreprenadssystemets ekonomiska överlägsenhet.

Motionären har vidare anfört en hel del fördelar för staten och landet av ett vidgat entreprenadväsende, vari förbundet till fullo instämmer. Förbundet vill särskilt understryka vad motionären yttrat därom, att staten genom ett högt utvecklat entreprenadsystem städse har möjlighet att omedelbart kunna för ett byggnadsarbete förfoga över en färdig organisation med vana arbetsledare, förmän och specialarbetare, erforderliga arbetsmaskiner och redskap, en samlad erfarenhet om sättet att bygga snabbt och ekonomiskt. Enligt förbundets mening undviker man härigenom bl. a. de svårigheter, som städse förefinnas för staten att hålla en för det faktiska byggnadsbehovet vid varje tidpunkt avpassad personal, samtidigt som entreprenörernas arbetskraft och materiella utrustning givetvis bör kunna bli bättre utnyttjad. Därigenom att arbetsfältet vidgas för entreprenörerna, föreligger även för dem möjlighet att kunna bereda sina arbetare säkrare anställning och fastare utkomst, varigenom i sin ordning utsikterna ökas att häva den oro, som sedan länge förekommit inom byggnadsfacket.

Det är emellertid ej tillräckligt, att staten i ökad utsträckning använder sig av entreprenadverksamhet. Anlitande måste också ske under sådana former, att sunda förhållanden inom yrket därigenom främjas. Mot den nya leveransförrådningens föreskrifter i denna fråga kunna visserligen inga principiella invändningar göras, men då det synes förbundet, som om myndigheterna vid tillämpningen av desamma i viss mån fortfarande fasthålla vid förut gällande principer på detta område, kan det sättas i fråga, huruvida icke en del kompletterande bestämmelser till gällande leveransförrådning borde utfärdas, varigenom de nyinförda principerna, särskilt vad beträffar anbudsprövningen, klarare framhåvdes.

En utredning rörande här ovan berörda olika frågor synes, på sätt motionären framhållit, kunna genomföras inom kommunikationsdepartementet.

Då industriförbundet anser en dylik utredning vara av stor betydelse för befrämjandet av en sund utveckling av vårt entreprenadväsende, får förbundet alltså hemställa, att herr Lübecks motion måtte av utskottet tillstyrkas.

Stockholm den 13 mars 1922.

Sveriges industriförbund

Carl Sahlin.

Axel Hultkrantz.

Bilaga 6.

Till riksdagens andra kammarens andra tillfälliga utskott.

Sedan svenska teknologföreningen genom skrivelse den 9 febr. 1922 satts i tillfälle till Eder avgiva utlåtande rörande av civilingenjör S. Lübeck m. fl. inom riksdagens andra kammaren väckt motion nr 182, har föreningens styrelse remitterat ärendet till föreningens avdelning för väg- och vattenbyggnadskonst samt för husbyggnadskonst.

I anledning härav hava till styrelsen inkommit följande skrivelser, vilka styrelsen har äran härmed överlämna, nämligen:

skrivelse den 8 mars 1922 från avdelningen för husbyggnadskonst;

skrivelse den 15 mars 1922 från styrelsen för avdelningen för väg- och vattenbyggnadskonst jämte därtill hörande utlåtande den 9 mars 1922 från av sistnämnda avdelning för ärendets behandling särskilt utsedda kommitterade.

Föreningens styrelse har på grund av den korta remisstiden ej haft tillfälle ytterligare upptaga ärendet till behandling, men vågar förmoda, att, om den föreslagna utredningen kommer till stånd, svenska teknologföreningen beredes tillfälle att ånyo uttala sig, innan något beslut av statsmakterna fattas på grund av utredningens resultat.

Stockholm den 14 mars 1922.

För svenska teknologföreningens styrelse

Hj. Fogelmarck.

K. A. Fröman.

Bilaga 7.

Till styrelsen för svenska teknologföreningen.

I anledning av till styrelsen från Kungl. Maj:t remitterad och genom styrelsen till avdelningen för husbyggnadskonst i och för yttrande överlämnad, av ingenjör Sven Lübeck inom riksdagen väckt motion med hemställan, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning huruvida och på vad sätt staten må kunna systematiskt stödja och genom sina olika organ befordra utvecklingen inom landet av ett väl ordnat och utrustat entreprenadväsen för byggnadsarbeten av olika slag, anser sig avdelningen i vad nämnda motion berör husbyggnadsentreprenader böra anföra följande.

Avdelningen anser i likhet med motionären, att den lämpligaste formen för statens byggnadsverksamhet nu och antagligen lång tid framåt måste i huvudsak bli en enligt entreprenadssystemet. Huru detta entreprenadssystem skall ordnas och i vad mån detsamma skall kombineras med ackordsuppgörelser, som ju blott är en form för långt uppdelad entreprenad, och i vilken utsträckning vid sidan av entreprenadssystemet eller i kombination med detta arbeten böra utföras på egen regi, beror i stort sett på arbetets art och rådande konjunkturer.

Att entreprenadväsendet under rådande kristider, om detsamma tillämpas efter samma former som under tider med jämförelsevis stabila prislägen, skall medföra betydande olägenheter, är ju självfallet. Avdelningen anser dock, att i de fall, där byggnadsarbeten och även andra arbeten under svår kristid skola utföras under statens egen regi, och detta kanske med hastigt improviserad organisation, erfarenheten visat detta ofta leda till för statsverket än mindre ekonomiskt tillfredsställande resultat än vad blivit fallet, om entreprenadssystemet med urskillning tillämpats.

Faktorer, som inverka på betingelserna för att i vårt land erhålla ett sunt entreprenadväsende med möjlighet för en smidig anpassningsförmåga efter olika konjunkturlägen, äro huvudsakligen följande:

- 1) Av Kungl. Maj:t givna förordningar rörande upphandling och arbete för statens behov samt de för statsverket såsom byggherrar fungerande verken eller institutionernas sätt att tillämpa dessa förordningar.

- 2) Graden av sakkunskap i omhandlade fråga hos de fackmän, som fungera såsom mellanhänder mellan ovannämnda verk och institutioner samt entreprenörerna.

- 3) Tillgången på yrkeskunniga och vederhäftiga entreprenörer.

Av Kungl. Maj:t 1920 given förordning rörande upphandling och arbete för statens behov, synes i stort sett, om densamma ej tillämpas för byråkratiskt, kunna giva möjlighet till att på ett någorlunda tillfredsställande sätt ordna en entreprenad även om denna förordnings bestämmelser rörande offentlig kungörelse ofta kunna bli betungande. De affärsdrivande verken äro dessutom i stor utsträckning befriade från skyldighet att efterleva förordningens bestämmelser i denna punkt. Motionären påpekar emellertid med rätta en grundfalsk uppfattning rörande entreprenader, som ofta spela en avgörande och olycksdiger roll vid entreprenadsystemets tillämpning och detta ej minst i fråga om statens byggnads-

verksamhet, nämligen uppfattningen, att ett lägsta anbud, om antaglig borgen finnes, är för byggherren förmånligast.

Lägsta anbudet är mycket ofta det för statsverket minst förmånliga. Anbudsgivarens yrkesskicklighet, organisationsförmåga och materiella resurser böra vid ett anbuds prövning, om statsverkets fördel verkligen beaktas, spela en avgörande roll. För att yrkesskickligheten skall komma till sin rätt, vill avdelningen emellertid betona betydelsen av att en entreprenad på så sätt uppdelas, att specialisten kan utan överflödiga mellanhänder få sitt arbete utfört, och byggherrens ombud komma i direkt kontakt med yrkesmannen. Även ur ekonomisk synpunkt kan en sådan uppdelning ofta vara synnerligen lämplig. Det synes emellertid avdelningen, att under senaste tid avgjord förbättring i nu berörda förhållanden inträtt.

I detta samband vill avdelningen även framhålla, att rörande husbyggnadsentreprenader under senare tider just med anledning av bristen på stabilitet rörande arbets- och materialpriser kontrakt med rörliga värden såväl rörande arbeten som viktigare material ofta kommit till användning. Genom sådana kontrakt, med sakförstånd avfattade, kan även under svår kristid i mycket stor utsträckning såväl ruinerande förluster som oskäligen vinster för en entreprenör förebyggas.

Byggherrens sakkunnige representanter utgöras vid ett husbyggnadsföretag i allmänhet av arkitekten-byggnadsledaren och byggnadskontrollanten. Som själfallet är, beror på dessa representanter i mycket huru en entreprenad ordnas och huru de ingångna överenskommelserna vid arbetets fortskridande fullföljas. En av byggherrens viktigaste åtgärder blir därför valet av dessa funktionärer. Rörande tillgången å för desamma lämpade arbetskrafter anser sig avdelningen böra framhålla, att den nu berörda grenen av arkitektens och husbyggnadsteknikerns verksamhetsfält inom fackkretsar tillmätas allt större betydelse. Även vill avdelningen påpeka, att vid arkitektutbildningen vid vår tekniska högskola numera avsevärd tid ägnas åt undervisning i hithörande ämnen, ävensom att på senaste år högskolans arkitekturskola är så ordnad, att för de elever som så önska förefinnes möjlighet till särskilt fördjupade studier i ekonomiska och tekniska ämnen.

Inom vår svenska entreprenörkår finnes med visshet tillräckligt många yrkesskickliga och vederhäftiga män eller firmor för att statsverket vid husbyggnadsentreprenader, om dessa rätt ordnas, alltid skall kunna finna jämförelsevis väl kvalificerad entreprenör.

Slutligen vill avdelningen utan att därigenom vilja förringa betydelsen av, att i en del fall såsom redan antytts även statens organ bygga med direkt engagerade arbetskrafter, påpeka entreprenadsväsendets stora betydelse ur statsekonomisk synpunkt.

Ordnas en entreprenad rätt, torde den möjlighet till vinstmarginal, som förefinnes, till största delen bero på det sätt varpå arbetet organiseras, detta gäller i nästan lika hög grad ackordet med ett arbetslag som uppgörelsen med en större firma. Organisation är ju undvikande av dött arbete. Avdelningen vågar påstå, att den kraftigaste drivfjädern för ernåendet av en god organisation är just när den egna vinsten är av denna organisation beroende, och ytterst beror ju ett lands välstånd på, huru dess naturtillgångar och arbetskrafter av olika slag tillgodogöras.

Ehuru avdelningen anser, att vi i stort sett gå mot sundare entreprenadför-

hållanden, vill avdelningen kraftigt framhålla önskvärdheten av att den Lübeckska motionen måtte av riksdagen beaktas.

Stockholm den 8 mars 1922.

Svenska teknologföreningens avdelning för husbyggnadskonst.

Ivar Tengbom.

Hakon Ahlberg.

Bilaga 8.

Styrelsen för svenska teknologföreningen, Stockholm.

I skrivelse av den 16 februari har föreningens styrelse anhållit om utlåtande från avdelningen för väg- och vattenbyggnadskonst över en av civilingenjör Lübeck väckt motion nr 182 om skrivelse till Kungl. Maj:t angående befordrande av utvecklingen av ett väl ordnat och utrustat entreprenadväsen för byggnadsarbeten.

Med anledning härav har avdelningens styrelse tillsatt en kommitté, bestående av byråchefen A. B. Gärde, ordförande, samt civilingenjörerna Gottfrid Berg, A. Björkman, Tor Blomqvist, Carl Gyllenberg, Hans Krogh och Ernst Lindh. Sedan denna kommitté slutfört sitt arbete och till styrelsen för avdelningen överlämnat sitt den 9 mars daterade utlåtande, har avdelningens styrelse vid sammanträde den 13 mars behandlat frågan. Med överlämnande av kommitténs utlåtande får jag härmed meddela, att styrelsen vid detta sammanträde beslutat för sin del instämma i vad av avdelningens kommitterade föreslagits och sålunda föreslå, att föreningen må förorda, att av motionären föreslagen utredning måtte komma till stånd.

Stockholm den 15 mars 1922.

Axel Ekwall.

Ragnar Lindqvist.

Bilaga 9.

Till styrelsen för svenska teknologföreningens avdelning för
väg- och vattenbyggnadskonst.

Undertecknade kommitterade hava härmed äran överlämna

Utlåtande beträffande Lübecks motion nr 182 om skrivelse till Kungl. Maj:t angående befordrande av utvecklingen utav ett väl ordnat och utrustat entreprenadväsen för byggnadsarbeten.

Vid bedömande av den föreliggande frågan hava kommitterade i första hand utgått från den åsikten, att det måste anses vara till obestriddig fördel för samhället, att ett välordnat entreprenadväsen, som står på en hög nivå beträffande

tidsenlig organisation, tekniska resurser och ekonomisk stadga, i önskade fall står till förfogande för enskilda och kommunala organ, som bedriva byggnadsverksamhet. Anledningen härtill kan i korthet anges med motionärens ord, att man i entreprenadväsendet främst bör se ett medel till att omedelbart kunna för ett byggnadsarbete förlöpa över en färdig organisation med vana specialarbetare, erforderliga arbetsmaskiner och redskap och en samlad erfarenhet om sättet att bygga snabbt och ekonomiskt.

Staten måste sålunda anses hava ett *indirekt* intresse av ett väl ordnat och utrustat entreprenadväsen.

Huruvida staten tillika har ett *direkt* intresse av entreprenadväsendets sunda utveckling, beror på om och i vilken utsträckning entreprenadsystemet kan anses vara den ur statens ekonomiska synpunkt rationellaste formen för utförandet av statens egna byggnadsarbeten i jämförelse med deras bedrivande i egen regi. Obesträtt torde vara att det jämväl för staten är till fördel att äga tillgång till ett ordnat entreprenadväsende, då fråga är om utförande av mera tillfälliga arbetsföretag och av vissa specialarbeten. Beträffande lämpligheten av ett mera allmänt utförande av statens arbeten genom entreprenad torde däremot olika åsikter göra sig gällande och skäl kunna anföras såväl för som emot.

Som landets största byggherre äger staten givetvis möjlighet att för bedrivande av sin byggnadsverksamhet i egen regi utbilda organisationer, som under insiktsfull och energisk ledning äro väl ägnade att utföra främst de arbeten, där den egna regien har de största och entreprenaden de minsta utsikterna att göra sig gällande vid inbördes tävlan. Till dylika arbeten torde främst böra räknas sådana arbetsföretag, som på grund av sitt omfång sträcka sig över relativt lång tid, eller som till stor del utföras under särskilt växlande och komplicerade förhållanden, vilka givetvis i hög grad försvåra uppgörandet av tillförlitliga kostnadsberäkningar, varförutan det rena entreprenadsystemet icke bör tillämpas. Vid de stora arbetsföretagen kan det — speciellt vid konjunkturväxlingar — vara önskvärt att vidtaga programändringar, utökningar eller reduktioner, för redan beslutade och påbörjade arbeten, vilket lättare låter sig göras, om arbetena bedrivs i egen regi. Genom att till en viss omfattning ha tillgång till egen arbetsledning äger staten dessutom medel att under högkonjunktur framtvinga skäligen konkurrenspriser på utförandet av sina arbeten eller — om sådana ej kunna uppnås — möjlighet att få arbetena utförda utan anlitande av entreprenörer. Till sist må framhållas, att staten bör kunna intaga en god ställning vid materialupphandlingar.

Skulle emellertid staten framdeles övergå att i allt för stor utsträckning driva sina arbeten i egen regi, utan att ett välorganiserat entreprenadväsen bereddades tillfälle till konkurrens om statens arbeten, skulle därmed kunna följa den faran, att statens organisationer för arbetsledningens handhavande genom byråkratiska former skulle förlora i effektivitet. Härvid må särskilt bemärkas, att, såsom nu är förhållandet, ett statens verk i högre grad än entreprenören är bundet gentemot sin personal och har större svårigheter för personalgallring än entreprenörerna, vilka genom konkurrensen bl. a. tvingas till att städse obönhörligt utvälja sitt arbetsbefäl bland dem, som visat sig äga speciell förmåga att ekonomiskt organisera ett arbetes bedrivande. Entreprenören äger även möjlighet att anlita den sporre till rationell ekonomi vid arbetets bedrivande, som ligger

däri, att arbetsbefälet göres ekonomiskt intresserat i arbetsresultatet, en princip som icke blivit tillämpad vid statens egen arbetsledning. Entreprenörerna äga dessutom den fördelen, att de äga full frihet att specialisera sig å utförandet av vissa slags arbeten och därigenom i första hand äga möjlighet att uppnå bättre ekonomiska resultat inom sina respektive specialområden, än vad som i allmänhet kan åstadkommas med en statens egen arbetsledning.

Gäller det slutligen att taga ställning till ovan i korthet anförda skäl för och emot entreprenadsystemets ekonomiska berättigande för utförande av statens byggnadsarbeten, torde man kunna antaga, att de ekonomiska fördelar, som äro avsedda att utvinnas genom ett *välordnat* entreprenadväsen och äro så att säga förknippade med systemets väsen, även böra göra sig gällande vid utförande av statsarbeten i konkurrens med statens egen arbetsledning. En bekräftelse på riktigheten av denna uppfattning torde kunna sökas i det förhållandet, att entreprenadsystemets kraftiga utveckling i de stora kulturländerna nått därhän, att statsarbetens utförande i egen regi därstädes torde förekomma endast i ringa utsträckning. Man torde kunna utgå ifrån, att denna utveckling icke ägt rum i länder som t. ex. Danmark, Tyskland och Förenta staterna, om den ej ägt sitt berättigande på grund av vunna gynnsamma ekonomiska erfarenheter av entreprenadsystemet.

Till sist må ur nationalekonomisk synpunkt framhållas, huru önskvärt det vore, att statens byggnadsarbeten inskränktes under högkonjunktur och utvidgades under lågkonjunktur för att i möjligaste mån utjämna tillgången på arbetstillfällen. I den mån så kan ske, torde i varje fall det ökade arbete, som tillkommer under lågkonjunkturerna, böra utföras på entreprenad för undvikande av att staten under vissa tidsperioder skulle utvidga sina organisationer och inköpa ytterligare arbetsmateriel, under det att samtidigt entreprenörernas organisationer och tillgångar i materiel delvis förbli outnyttjade.

Före världskriget utlämnade staten en avsevärd del av sina arbeten på entreprenad, bestående bl. a. av husbyggnader, hamnbyggnader och specialarbeten i järn och betong. Med under kristiden inträdande osäkra förhållanden å såväl arbets- som materialmarknaden och därmed följande svårigheter att kalkylera arbeten, särskilt sådana av längre tids varaktighet, minskades givetvis statsentreprenaderna, under det att såväl statens äldre, självständigt byggande organisationer utvidgades som även andra statsorganisationer igångsatte arbeten under egen regi. Det stöd, som staten sålunda i varje fall före kristiden lämnade entreprenadväsendet, har på grund av förhållandena till stor del bortfallit.

På grund av vad ovan anförts anser sig kommitterade böra förorda, att av motionären föreslagen utredning måtte komma till stånd.

Kommitterade vilja i samband härmed icke understryka, att frågan icke blott gäller, i vilken utsträckning statens byggnadsarbeten lämpligen böra utföras på entreprenad utan även sättet för entreprenadernas anordnande. Vid tillämpningen av nu gällande entreprenadförordning, mot vilken i och för sig berättigade erinringar icke torde kunna göras, torde staten sålunda böra i motsats till vad som hittills delvis varit fallet, genomföra principer, som äro ägnade att främja sunda och solida förhållanden inom detta område av näringslivet. Det torde sålunda exempelvis knappast kunna råda något tvivel därom, att — såsom motionären påpekat — det ej sällan inträffat, att vid entreprenad-

uppgörelser för mycket avseende fästs vid beskaffenheten av den borgen, som vederbörande anbudsgivare kunnat erbjuda och för litet vid entreprenörens egen fackliga och ekonomiska vederhäftighet. Följden härav har varit, att ett oskäligt stort antal statsentreprenader, särskilt inom husbyggnadsfacket, resulterat i ekonomiska obestånd för entreprenören, vilket givetvis bidragit till entreprenadsystemets misskrediterande. Vid upprättandet av entreprenadavtal angående statsarbeten bör valet av entreprenör icke alltför mycket göras beroende av anbudssummans storlek, utan andra affärsmässigt berättigade synpunkter böra tillika vederbörligen beaktas. Exempelvis borde en anbudssumma, som i för hög grad underskrider vad som enligt sakkunnig beräkning kan anses skäligt, i och för sig utgöra tillräckligt skäl för att diskvalificera anbudsgivaren.

Stockholm den 9 mars 1922.

A. B. Gärde.

Gottfried Berg.

A. Björkman.

Carl Gyllenberg.

Hans J. Krogh.

J. Thor Blomqvist.

Ernst Lindh.